

Een dynamische structuur van de Nederlandse zin.

Jan-Wouter Zwart

Het minimalistische programma, het jongste stadium in de ontwikkeling van de generatieve grammatica, vordert enigszins moeizaam. Er is, meer dan tien jaar na de eerste aanzetten, nog niet een duidelijk afgerond stelsel van beginselen, zoals dat er bij het voorgaande stadium, de Regeer- en Bindtheorie, wél vrijwel meteen was. Toch tekenen zich inmiddels een aantal ontwikkelingen af die, als ik mij niet vergis, een radicalere breuk met de Regeer- en Bindtheorie vormen dan aanvankelijk te voorzien was. Eén en ander houdt in, niet verrassend, dat een aantal klassieke vraagstukken van de Nederlandse syntaxis ook in een ander licht gesteld worden. In deel I van dit artikel schets ik de ontwikkelingen, zoals ik ze zie, en in deel II bespreek ik de consequenties voor de beschrijving van de structuur van de Nederlandse zin.

Deel I. Dynamische syntaxis

Onder 'dynamische syntaxis' versta ik een syntaxistheorie die de eigenschappen van syntactische structuur verklaart vanuit de operaties die de syntactische structuur doen ontstaan. De dynamiek zit hem hierin dat deze operaties voor verschillende zinnen verschillende structuren genereren. Dit wijkt af van eerdere benaderingen, waarbij herschrijfregels een universele zinsstructuur genereren die door lexicale insertieregels selectief wordt ingevuld. Een ander verschil is dat in de dynamische opvatting syntactische en semantische relaties derivationeel gedefinieerd zijn als bijeffect van de operaties die de structuur genereren, terwijl in de traditionele opvatting deze relaties representationeel gedefinieerd zijn in termen van de configuratie van de zin als geheel. Deze verschillen worden in het vervolg van dit deel één voor één besproken.

1. Top-down vs. bottom-up

Terugkijkend moeten we constateren dat de opvattingen over syntaxis (zinsanalyse) in de 20e eeuw overwegend onder de invloed hebben gestaan van het idee dat de structuur van de zin af te leiden is uit de betekenis van de zin als geheel. Dit idee vinden we expliciet geformuleerd bij Wundt (1904:241) en de jonge Bloomfield (1914:60), en gaat tenminste terug op W. von Humboldt's bekende citaat: "In der Wirklichkeit wird die Rede nicht aus ihr vorangegangenen Wörtern zusammengesetzt, sondern die Wörter gehen umgekehrt aus dem Ganzen der Rede hervor" (1830-1835 [1969:] 448).

In de generatieve grammatica vinden we dit idee terug in de vorm van een stelsel van herschrijfregels, die precies beschrijven hoe de structuur van de zin zich van boven (d.w.z. het geheel van de zin) naar beneden (d.w.z. de samenstellende delen van de zin) ontrolt. Alleen gaat het daarbij niet meer om de structuur van een individuele zin, maar om de universele zinsstructuur, die generaliseert over talen en constructies.

Dat betekent dat alle mogelijke aspecten van de betekenis van de zin in de herschrijfregels uitgedrukt moeten (kunnen) worden, hetgeen zoals bekend geleid heeft

tot een op het oog excessief aantal onderscheidingen binnen de structuur van de zin, met name waar het de zgn. functionele projecties betreft. Zo onderscheidt Cinque (1999), op goede gronden, een veertigtal adverbiale noties (op het gebied van evidentialiteit, waarschijnlijkheid, aspect, tijd, wijze, etc.) die aanleiding geven tot de veronderstelling van een even groot aantal functionele projecties. Vanuit een traditionele top-down opvatting van de analyse van de zin moeten deze projecties in elke zin van elke taal aanwezig zijn, omdat een spreker van willekeurig welke taal bij elke uiting de herschrijfgeregels van de Universele Grammatica afwerkt.

Het alternatief, volgens welke de betekenis van de zin als geheel een functie is van de samenstelling van zijn onderdelen, treedt slechts af en toe op de voorgrond, bijvoorbeeld in de stroming van de generatieve semantiek van de jaren '60 van de vorige eeuw. In reactie daarop werd het apparaat van de herschrijfgeregels versterkt door de formulering van de X-bar theorie (die generaliseert over verschillende woordgroepen en top-down voor alle woordgroepen dezelfde structuur voorschrijft).

De X-bar theorie treft enkele belangrijke onderscheidingen (zoals tussen hoofd en maximale projectie en tussen complement, specifier, en adjunct) die het denken over syntactische structuur gestroomlijnd hebben. Maar de X-bar theorie is strikt genomen een meta-theorie die niet onlosmakelijk met de top-down benadering van syntactische analyse verbonden is. In een bottom-up analyse, waarin een structuur het gevolg is van het combineren van (twee) elementen α en β , kunnen de regels van de X-bar theorie uit de X-bar status (d.w.z. hoofd of maximale projectie) van α en β de X-bar status van γ afleiden (Zwart 1992, in een benadering die teruggaat op Muysken 1982).

Deze bottom-up benadering van de analyse van de zin is in het minimalistische programma opnieuw naar voren gekomen, met naar mijn mening ingrijpende consequenties. Structuur ontstaat door twee elementen te combineren via de operatie *Merge*. Welke twee elementen men combineert wordt bepaald door wat men wil zeggen. 'Wat men wil zeggen' wordt door Chomsky geformaliseerd in de zgn. numeratie: een selectie van elementen die bij in de zin een rol gaan spelen (dit is waar het *Ganze der Rede* uit het citaat van Humboldt nog een rol speelt). In die numeratie kunnen zowel lexicale als grammaticale elementen opgenomen zijn. Maar hoe dan ook is de numeratie niet omvangrijker dan wat voor de constructie van één specifieke zin noodzakelijk is. Bevat die zin bijvoorbeeld geen adverbiale noties, dan kunnen vrijwel alle projecties die door Cinque (1999) geïdentificeerd zijn achterwege blijven: een markant verschil met de top-down benadering.

2. Binaire relaties

Op het belang van het concept *Merge* voor de aard van de syntactische analyse is vooral gewezen door Samuel D. Epstein (o.a. 1995), maar het idee dat structuur ontstaat door een eenvoudige recursieve operatie die maximaal twee elementen verbindt is ook cruciaal bij Chomsky (1993, 1995), Hale en Keyser (1993, 2002), Kayne (1994), Koster (2002), en Zwart (1992, 1993a, 2002a), die allen (expliciet of impliciet) syntactische structuur zien als een samenhangend stelsel van binaire relaties.

Binariteit in dit verband is een oud idee dat we ook al bij Wundt (1904:320f) aantreffen, en ook in het pre-minimalistische top-down stadium van de generatieve grammatica (Kayne 1984, Koster 1987). In het minimalistische programma, althans zoals ik het interpreteer, is binariteit echter niet een eigenschap van de *analyse* van de zin, maar van de *constructie* van de zin, en, meer specifiek, van de constructie van de

betekenis van de zin (bijv. Hale en Keyser 1993:67, 2002:13, en Epstein en Seely 2000).

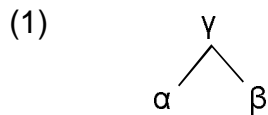
Dit leidt tot een visie op de relatie tussen syntaxis en semantiek die je 'dynamisch' zou kunnen noemen: door elementen met elkaar te combineren creëer je stukjes betekenis. Om een eenvoudig voorbeeld te geven: in een zin als *wat heb je gedaan?* wordt *wat* geïnterpreteerd als het interne argument van *gedaan*. Dat stukje betekenis, nemen we aan, is het gevolg van een stap in de derivatie van de zin waarbij *gedaan* en *wat* gecombineerd worden (als *zusters*). Daarnaast wordt *wat* ook geïnterpreteerd als interrogatief element met bereik over de zin als geheel. Dat stukje betekenis kan gezien worden als het gevolg van een tweede stap in de derivatie, waarbij *wat* gecombineerd wordt met *heb je gedaan*. De betekenis van een zin groeit op die manier door telkens nieuwe verbindingen te leggen. Dat impliceert dat elke stap in de afleiding van de zin moet bestaan uit een unieke combinatie van twee elementen (*Merge*) en dat een element dat met meerdere elementen in een betekenisrelatie moet treden, meerdere malen gecombineerd moet worden (dat wil zeggen, verplaatst moet worden: *Move*).

Zoals Epstein (1995) op briljante wijze laat zien is het dynamisch karakter van de syntaxis niet alleen verantwoordelijk voor het ontstaan van betekenis, maar ook voor de definitie van formeel syntactische relaties zoals *c-commanderen*. In de top-down benadering bestaat elke syntactische structuur uit een in principe oneindige hoeveelheid elementen (knopen) die met elkaar in afhankelijkheidsrelaties kunnen treden. De relatie tussen een antecedent en een afhankelijk element is configurationeel gedefinieerd via de notie *c-commanderen*: α *c-commandeert* β als β een zuster is van α of een onderdeel (*term*) van de zuster van α . Deze definitie van *c-commanderen* is onomstreden en berust op de empirische observatie van afhankelijkheidsrelaties in taal, gegeven bepaalde aannames over de structuur van zinnen. Maar Epstein wijst erop dat deze definitie in wezen gestipuleerd is: er wordt een in principe willekeurige scheiding aangebracht tussen knopen die wel en niet door een bepaalde andere knoop *ge-c-commandeerd* worden. Met andere woorden, we weten niet *waarom* de definitie van *c-commanderen* is zoals hij is.

In de bottom-up benadering verdwijnt dit probleem onmiddellijk. Op het moment in de derivatie dat een element α met een element β gecombineerd wordt is de structuur nog niet voltooid: α 'ziet' als het ware alleen β , en eventueel de termen van β , maar niet allerlei andere knopen die in een later stadium van de derivatie ontstaan. Zo bezien *c-commandeert* α *alle* knopen die bestaan op het moment dat α met β gecombineerd wordt, en hoeft er geen willekeurige scheiding aangebracht te worden tussen knopen die α wel en niet *c-commandeert*.

Dit resultaat is zo verrassend en sterk, dat het leidt tot de werkhypothese dat alle syntactische relaties zusterschapsrelaties zijn (Zwart 1993a, stelling 1; 2002a:269). Voor veel syntactische relaties is dat natuurlijk niet onmiddellijk duidelijk, en de hypothese moet dan ook vooral programmatisch gezien worden. Maar in het ideale geval ontslaat hij ons van de verplichting om voor elke grammaticale relatie een specifieke definitie op te stellen of—als taalverwerwers—te leren.

In deze visie ontstaan dus zowel semantische als syntactische relaties als het effect van de operatie *Merge* die twee elementen combineert. Wat is het resultaat van de operatie? Traditioneel denken we daarbij aan een stukje boomstructuur met twee zusters α en β verbonden door een derde knoop γ die α en β onmiddellijk domineert:

Maar Chomsky (1995:243) wijst erop dat de syntactische boomstructuur slechts één van de mogelijkheden is om het resultaat van de combinatie van α en β af te beelden. Een alternatief is de verzamelingsnotatie in (2), waarbij γ staat voor het *label* dat de eigenschappen van de combinatie van α en β opsomt:

(2) $\{ \gamma \{ \alpha, \beta \} \}$

In deze notatie 'bestaat' de knoop γ uit (1) dus feitelijk niet, er bestaat alleen maar de combinatie van α en β . Collins (2002) beargumenteert zelfs dat het label een overbodig onderdeel is van de notatie, zodat van de moederknoop γ in (1) niets overblijft.

Zo bezien is structuur niet meer dan een stelsel van (binaire) verbindingen die zelf ook weer verbindingen kunnen aangaan. De moederknoop γ in (1) speelt daarbij geen rol van betekenis. (In dit verband is het opmerkelijk dat Neeleman en Van de Koot 2002:532 de moederknoop cruciaal betrekken bij de definitie van de relatie tussen twee zusters. Vanuit het bottom-up perspectief dat hier geschetst wordt zijn twee elementen zusters omdat ze met elkaar gecombineerd worden, niet omdat ze onmiddellijk gedomineerd worden door dezelfde knoop. Die laatste formulering is alleen te begrijpen vanuit een top-down benadering, waarbij de twee zusters pas ontstaan door decompositie van de moederknoop.)

Zelf geef ik er de voorkeur aan het resultaat van de operatie *Merge* te beschouwen als een geordend paar (3) (vgl. Chomsky 2001b:18, Langendoen 2003), omdat er aanleiding is te veronderstellen dat de relatie tussen twee elementen die met elkaar gecombineerd worden per definitie *asymmetrisch* is:

(3) $\langle \alpha, \beta \rangle$

Die asymmetrie veronderstelt dat bij de operatie *Merge* die (3) oplevert α aan β *toegevoegd* wordt. Het alternatief zou zijn dat α en β op voet van gelijkwaardigheid gecombineerd worden. Dat zou een paar van equivalente leden opleveren, wat mogelijk ongeschikt is voor het overbrengen van *informatie*.

Dat koppelingen in natuurlijke taal asymmetrisch zijn wordt o.a. gesuggereerd door het intonatiepatroon van eenvoudige juxtaposities, zoals reduplicaties (*zoZO*), reeksen (*één-twee-DRIE*), dubbele namen (*smit-TAK*), etc. Het prosodisch onderscheid zie ik als een verklanking van de asymmetrische verhouding van twee syntactisch met elkaar verbonden elementen. Elementen die niet syntactisch verbonden zijn, zoals lettergrepen in ongelede woorden en enkelvoudige namen laten een fundamenteel ander intonatiepatroon zien (Marvin 2002, Zwart 2003).

Het beruchte Linear Correspondence Axiom van Kayne (1994:6) is mijns inziens ook eenvoudig op te vatten als een principe dat beregelt hoe een asymmetrisch geordend paar als (3) omgezet moet worden in een lineaire reeks klanken:

(4) *Lineaire Correspondentie Axioma (LCA)*
 $\langle \alpha, \beta \rangle = / \alpha \beta /$

Dat wil zeggen, een verbinding die het resultaat is van een operatie die α aan β

toevoegt wordt universeel zodanig verklankt dat α direct voorafgaat aan β . Is de structuur ingewikkelder doordat $\langle \alpha, \beta \rangle$ weer verdere verbindingen aangaat met γ , dan werkt (4) transitief en is de volgorde $/\gamma \alpha \beta/$, etc.

Het is dus niet zinvol om te spreken van een links- of rechtsvertakkende structuur, of van hoofdinitiële en hoofdfinale woordgroepen. Woordgroepen zijn (stelsels van) geordende paren die het universele product zijn van de asymmetrisch werkende operatie *Merge*, en de manier waarop ze verklankt (gelineariseerd) worden is universeel gegeven door het LCA (4).

Eén en ander houdt in dat β in (3) alleen dan vóór α verklankt kan worden wanneer het opnieuw gemerged wordt met het geordende paar $\langle \alpha, \beta \rangle$ (of met een 'hoger' geordend paar dat het resultaat is van toevoeging van γ aan $\langle \alpha, \beta \rangle$, etc.):

- (5) $\langle \beta, \langle \alpha, \beta \rangle \rangle$
 $\langle \beta, \langle \gamma, \langle \alpha, \beta \rangle \rangle \rangle$

Deze herordening van β ten opzichte van α neemt dus uiteindelijk de vorm aan van verplaatsing naar voren in de reeks klanken waarin de structuur ten gehore gebracht wordt. Maar strikt genomen is het geen verplaatsing maar een reorganisatie van de binaire relaties in de structuur, die per definitie dan ook een extra stukje betekenis genereert (zoals ook de 'verplaatsing' van *wat* in *wat heb je gedaan?* een extra stukje betekenis genereert).

In de volgende paragraaf ga ik nader in op een belangrijke consequentie van de bottom-up benadering voor het concept 'syntactische positie'.

3. Posities: cartografie vs. dynamische syntaxis

De top-down analyse en de bottom-up analyse verschillen op nog een belangrijk punt: in de top-down analyse wordt eerst een abstracte zinsstructuur gegenereerd die vervolgens opgevuld wordt met lexicale en functionele elementen (lexicale insertie). Dat proces van lexicale insertie blijft in de bottom-up analyse geheel achterwege: het mergen van twee elementen genereert onmiddellijk de structuur.

Zinsstructuur is in de bottom-up benadering per definitie *dynamisch*, een aspect van het minimalisme dat met name onderstreept is in werk uit de Utrechtse school (Ackema, Neeleman en Weerman 1993, Neeleman en Weerman 1999, Koenen 2000, Nilsen 2003; in genoemd werk wordt veelal gesproken van 'flexibele syntaxis', wat echter de toegevoegde betekenis heeft dat het idee wordt losgelaten dat syntactische relaties strikt gedefinieerd zijn in termen van zusterschap, zoals in de hier geschetste benadering wel het geval is).

We kunnen de notie 'dynamische syntaxis' illustreren aan de hand van eenvoudige lexicale projecties, zoals de VP. In een top-down benadering is er één algemene VP-structuur voor alle soorten werkwoordsgroepen, ongeacht de argumentstructuur van het werkwoord ((di-)transitief, onaccusatief, onergatief). Dat houdt in dat grote delen van deze structuur niet altijd ingevuld zullen worden door lexicaal materiaal. Daartegenover staat de bottom-up benadering van Hale en Keyser (1993, 2002), waarin de verschillende typen VPs niet beschreven worden aan de hand van één VP-sjablonen die selectief wordt ingevuld. Transitiviteit etc. is bij hen het *gevolg* van het al of niet combineren van de *root* van het werkwoord met andere elementen, waardoor verschillend gestructureerde VPs ontstaan.

Dit betekent niet dat er meer vrijheid is in de opbouw van de VP, zodat talen daar bijvoorbeeld in zouden kunnen verschillen. Integendeel, een transitief werkwoord geeft in alle talen aanleiding tot dezelfde VP-structuur, juist omdat de relevante noties (intern en extern argument) gedefinieerd zijn als het product van de operatie *Merge*. Door toevoeging van een werkwoordsstam α aan een element β ontstaat de betekenis dat β het interne argument is van α . Door toevoeging van een element γ aan de eerdere verbinding $\langle \alpha, \beta \rangle$ ontstaat de betekenis dat γ het externe argument is van $\langle \alpha, \beta \rangle$. Er is geen andere manier, in het systeem van Hale en Keyser, waarop de betekenis dat β en γ intern resp. extern argument zijn bij α tot stand zou kunnen komen.

In de top-down benadering wordt hetzelfde resultaat behaald door te stellen dat een werkwoord bepaalde argumenten *selecteert*, en via mapping-procedures worden zo de relevante posities in de VP bezet. Maar deze benadering roept, net als eerder bij de definitie van c-command, de vraag op waarom nu juist *deze* posities bezet moeten worden: de mapping-procedure had er ook anders uit kunnen zien. (Weliswaar is er de zusterschapsconditie op ϑ -roltoekenning van Chomsky 1986a:14, maar omdat deze conditie niet volgt uit meer fundamentele eigenschappen van de grammatica is er ruimte om er van af te wijken, zoals in Neeleman 1994:387.)

Het verschil tussen de top-down benadering en de bottom-up benadering is dus dat de eerste leidt tot één universele overkoepelende VP-structuur, en de tweede tot een beperkt aantal VP-structuren die selectief gebruik maken van de mogelijkheden. Als we dat verschil doortrekken naar de gehele zinsstructuur, dan neemt het dramatische vormen aan. In de top-down benadering zijn alle mogelijke functionele projecties in elke zin aanwezig, terwijl de bottom-up benadering opnieuw selectief van de mogelijkheden gebruik maakt.

Vanuit de top-down benadering is het een zinvolle onderneming om de gehele zinsstructuur met al zijn onderscheidingen in kaart te brengen. Dit 'cartografische' aspect is prominent aanwezig bij Rizzi (1997), Cinque (1999), en de serie *The cartography of syntactic structures*, waarvan het eerste deel inmiddels verschenen is (Cinque 2002). Maar de 'complete zinsstructuur' wordt nooit aangetroffen, en daarom moet men bij het cartografische werk inferenties maken op basis van combinaties van elementen die wel samen aangetroffen wordt. Een voorbeeld maakt dit duidelijk.

In een studie van relatiefzinnen in het Nederlands (Zwart 2000) concludeerde ik dat de structuur van het CP-domein in het Nederlands weergegeven kan worden als in (6):

(6) [_{CP1} Spec [*als/zo* [_{CP2} *wie/wat/waar* [*of* [_{CP3} *die/dat/daar* [*dat ...*]]]]]]

Maar de volledige expansie *zo wie of die dat* komt in geen enkel Nederlands dialect voor. Wat voorkomt zijn combinaties van voegwoorden (*alsof, alsdat, ofdat*) en combinaties van relatiefpronomen met voegwoorden (*wie of, die wat, wat dat, of die*), en (6) is gedistilleerd uit al die combinatiemogelijkheden. (Zoals Nilsen 2003:10-11 bespreekt berust de cartografische heuristiek cruciaal op logische transitiviteit: als A voor B komt en B voor C, dan mogen we concluderen dat A voor C komt. Nilsen claimt dat dit soort inferenties niet altijd mogelijk zijn.)

In een flexibele benadering zou het incorrect zijn om (6) te presenteren als de structuur van de (linkerperiferie van de) Nederlandse zin. Veeleer is het zo dat als we kiezen voor een combinatie van een voegwoord en een relatiefpronomen of voor een combinatie van voegwoorden, dat we dan vastzitten aan een bepaalde volgorde. De cartografie in (6) is op zijn best een abstractie van deze flexibele inzet van syntactische middelen.

De vraag waarom bepaalde volgordes vastliggen kan vanuit de top-down benadering beantwoord worden met verwijzing naar de cartografie: in (6) gaat een interrogatieve CP vooraf aan een demonstratieve CP, en daarom wordt *wie dat* wel aangetroffen en *die of* niet. Maar daarmee is het probleem slechts verschoven: de vraag waarom de twee CPs zo geordend zijn, en niet anders, blijft bestaan. Dit is de cartografische denkfout: de plattegrond van de zin is een machtig beschrijvend instrument, maar heeft geen verklarende waarde.

In de dynamische benadering liggen de antwoorden ook niet voor het oprapen, wellicht omdat de benadering nog zo nieuw is. Mijn vermoeden is dat de verklaring van volgordeverschijnselen gelegen moet zijn in de semantiek: sommige combinaties leveren een betekenisvolle uiting op, andere niet of in mindere mate (vgl. bijvoorbeeld voor de volgorde van adverbia Ernst 2001, Nilsen 2003).

Een vraag die dit volledig open laat is in hoeverre aan het stelsel van geordende paren dat de syntactische structuur uitmaakt zinvol gerefereerd kan worden via cartografische labels.

De labels in het voorbeeld (6), CP_1 , CP_2 , CP_3 , kunnen in principe gebruikt worden bij de beschrijving van syntactische processen. Zo kunnen we stellen dat interrogatieve pronomina naar de specificatiepositie van CP_2 gaan (of: moeten gaan), eventueel daartoe aangetrokken door interrogatiefkenmerken in het hoofd van CP_2 , C°_2 .

Maar het label ' CP_2 ' is alleen zinvol te gebruiken in een top-down benadering, waar alle CP-niveaus altijd aanwezig zijn, zodat er onderscheid gemaakt moet worden met CP_1 en CP_3 . Dat geldt ook als die projecties niet gevuld zijn door lexicaal materiaal (dus: niet gebruikt worden), zoals bijvoorbeeld in *wat je gedaan hebt*. In de dynamische, bottom-up benadering is het voldoende om in zo'n geval te zeggen dat het interrogatiefpronomen *wat* gecombineerd moet worden met de constituent *je gedaan hebt*. Met andere woorden, om de juiste betekenis te krijgen moet er een geordend paar $\langle \textit{wat, je gedaan hebt} \rangle$ gemaakt worden. De naam van de positie van *wat* doet er dan niet toe, en het is dus op zijn best overbodig om bij de beschrijving van het patroon cruciaal te verwijzen naar een label als ' CP_2 '.

Mutatis mutandis geldt dit voor alle syntactische posities. Dat betekent niet dat er geen structuur is: syntactische structuur wordt automatisch gegenereerd door de recursieve operatie *Merge*, wat een stelsel van asymmetrische, binaire verbindingen oplevert. Maar *posities* kunnen het best beschreven worden aan de hand van binaire relaties, dus in termen van de verhoudingen binnen geordende paren, niet aan de hand van van te voren gegeven labels. Binnen een dynamische syntaxis is voor die labels eigenlijk geen plaats (zie Epstein en Seely 2000).

4. Verplaatsing: waarheen?

We hebben gezien dat in de nieuwe, minimalistische benadering syntactische structuur dynamisch is en dat het geen zin heeft te verwijzen naar vaste posities in de zinsstructuur. Structurele verhoudingen zijn niet absoluut, maar relatief: in *wat je gedaan hebt* staat *wat* 'hoger' dan *je*, niet omdat *wat* in Spec,CP staat en *je* in Spec,IP, en we een kaart van de zin hebben waarop staat dat CP 'hoger' staat dan IP, maar omdat *wat* een lid is van een geordend paar $\langle \textit{wat, je gedaan hebt} \rangle$, en *je* een term is van het andere lid *je gedaan hebt*.

Deze verschuiving van het perspectief op 'syntactische posities' heeft ingrijpende consequenties voor onze beschrijving van syntactische verschijnselen, met name die

verschijnselen die beschreven zijn als het gevolg van de werking van een verplaatsingsregel.

Verplaatsingsregels hebben traditioneel de vorm 'verplaats α naar β ', waarbij α een bepaalde categorie is en β een syntactische positie. In de top-down benadering wordt β dan geïdentificeerd aan de hand van zijn label, bijvoorbeeld 'Spec,CP'. In het minimalistische programma namen dit soort regels aanvankelijk de vorm aan van 'y trekt α naar β ', waarbij α weer een categorie is en β een positie, en γ een kenmerk in de hoofdpositie van de projectie waarin β terecht moet komen, bijvoorbeeld C° als $\beta = \text{Spec,CP}$. In dat geval is het relevante kenmerk bijvoorbeeld een interrogatiefkenmerk ([wh]) in C° dat gecheckt moet worden door β in Spec,CP. We zien dat in beide gevallen het label van de syntactische positie (C° , Spec,CP) een onderdeel is van de beschrijving van de verplaatsing.

In een dynamische syntaxis ontstaan de posities waarnaar verplaatst wordt pas door de verplaatsing zelf. De labels van deze posities kunnen dus geen rol spelen in de beschrijving van de verplaatsing. In plaats van 'verplaats α naar β ' moeten we dus iets zeggen als 'voeg α toe aan β ', waarbij α en β allebei categorieën zijn (d.w.z. geordende paren of individuele elementen). Voor werkwoordsverplaatsing is deze benadering bijvoorbeeld uitgewerkt door Koeneman (2000), die in plaats van de traditionele regel 'verplaats V naar T' (V=werkwoord, T=tense) of de vroeg-minimalistische regel 'de tense-kenmerken in T trekken V aan' stelt dat verplaatsing van het werkwoord er simpelweg in bestaat dat V buiten VP gezet wordt. Het doel van deze verplaatsing is om de tense-kenmerken van V te externaliseren: door de verplaatsing creëer je een paar dat bestaat uit enerzijds tijdskenmerken en anderzijds een werkwoordsgroep (<tense,VP>, in de terminologie die ik hier gebruik). De verplaatsing creëert dus betekenis, in plaats van dat de betekenis al aanwezig is in de kenmerken voordat de verplaatsing plaatsvindt.

Hoewel ik op de details van werkwoordsverplaatsing hieronder nog terugkom, lijkt de benadering van Koeneman (2000) mij de juiste consequentie van het bottom-up denken dat karakteristiek is voor de jongste fase van het minimalistische programma. Eén en ander houdt wel een radicale breuk in met vroegere stadia van de generatieve grammatica, waarin verplaatsing gezien wordt als het resultaat van de activiteit van bepaalde grammaticale kenmerken die, gezeten in de hoofden van functionele projecties, verplaatsing triggeren.

Ook in Chomsky's meest recente werk (Chomsky 2001a:3-4, Chomsky INTERVIEW CITAAT) zijn het de kenmerken van functionele hoofden die verplaatsing afdwingen. Alleen is Chomsky afgestapt van het idee dat verplaatsing getriggerd wordt door specifieke kenmerken zoals tense, agreement, [wh], etc. In plaats daarvan is er één algemeen type kenmerk, het EPP-kenmerk, dat, gezeten in een hoofd α , verplaatsing naar de specificerpositie van α afdwingt (Chomsky 2001a:10). Het EPP-kenmerk is een aanvulling op de bestaande kenmerken, en behoeft mijns inziens nadere invulling. Maar voor ons is op dit moment van belang dat in het specifieke mechanisme dat Chomsky voorstelt, verplaatsing afgedwongen wordt door (een kenmerk van) een bepaalde hoofdpositie. De meest flexibele positie, waarin hoofden en hun labels er niet meer toe doen bij de beschrijving van verplaatsing, is hiermee nog niet bereikt.

5. Verplaatsing: waarvoor?

Ook het idee dat verplaatsing afgedwongen wordt door grammaticale kenmerken staat

mijns inziens in de dynamische bottom-up benadering van de structuur van de zin onder druk (Epstein en Seely 2000, Zwart 2002b). Zo hebben we gezien dat Chomsky (2001a) afstapt van het idee dat tense- en agreementkenmerken verplaatsing afdwingen. In plaats daarvan is er één algemeen kenmerk, het EPP-kenmerk, dat vraagt om opvulling van een specificerpositie. Het ongedetermineerde karakter van het EPP-kenmerk inspireert Epstein en Seely (2000) tot een kritische evaluatie van DP-verplaatsing in het systeem van Chomsky (1995, 2001a), die uitmondt in de conclusie dat het EPP-kenmerk wel gemist kan worden.

Dat het EPP-kenmerk als trigger voor verplaatsing zwak staat lijkt mij juist. Maar de belangrijkste ontwikkeling is mijns inziens ingezet door Chomsky zelf, die verplaatsing niet langer toeschrijft aan de noodzaak dat de traditionele tijds- en congruentiekenmerken in functionele hoofden gecheckt moeten worden. Dat leidt tot een devaluatie van de specificer-hoofd-relatie die lange tijd een cruciale rol speelde in de beschrijving van congruentieprocessen (en van de verplaatsingen die geacht werden daarmee samen te hangen).

De specificer-hoofd-relatie kan vanuit het perspectief dat hier geschetst wordt geen rol van betekenis spelen in de grammatica: de specificer en het hoofd zijn immers geen zusters (d.w.z. ze vormen in geen enkel stadium van de derivatie een geordend paar), en dus moet de relatie tussen specificer en hoofd *indirect* zijn (Zwart 1992). Daaruit volgt dat verplaatsing naar de specificerpositie α van een projectie β niet getriggerd kan worden door het hoofd van β , maar hooguit door de zuster van α , wat per definitie niet een hoofd is maar een woordgroep.

Eén en ander roept de vraag op of verplaatsing nog wel iets te maken kan hebben met inflectionele morfologie, zoals vaak gedacht wordt. Het (vroege) minimalisme (Chomsky 1993, Zwart 1993a) staat duidelijk in deze traditie: verplaatsing wordt afgedwongen door morfologische kenmerken in functionele hoofden, die al of niet 'sterk' kunnen zijn. De eerste aanzetten waren wat ruw, omdat, zoals Chomsky (1995:277) aangeeft, sommige kenmerken wel bijdragen tot de interpretatie en andere niet. In latere versies (o.a. Chomsky 2001a:5) zijn het alleen de oninterpreteerbare kenmerken die syntactische processen in gang zetten, zoals het agreementmechanisme (wat volgens Chomsky 2001a:17 lost staat van verplaatsing) en verplaatsing.

Uit besprekingen van de eigenschap 'interpretabiliteit' (o.a. Chomsky 1995:278, 2001a:6) blijkt dat Chomsky die losjes baseert op een ander onderscheid, namelijk of een kenmerk wel of niet inherent is aan een bepaalde categorie. Het kenmerk [getal] is bijvoorbeeld interpreteerbaar bij de categorie N (of NP/DP), maar niet-interpreteerbaar bij de categorie V. Wanneer een werkwoord (V) met een zelfstandignaamwoordgroep (DP) congrueert, is er dus een asymmetrie tussen V en DP: DP heeft inherent een bepaalde waarde voor [getal], V niet. [Getal] op een werkwoord *betekent* niets, en daarom noemt Chomsky het 'niet-interpreteerbaar'.

Curieus is nu dat Chomsky (2001a) aanneemt dat V wel degelijk een kenmerk [getal] heeft, maar dat dit kenmerk nog geen waarde heeft. Congruentie bestaat erin dat een niet-interpreteerbaar kenmerk de waarde overneemt van het interpreteerbare kenmerk van een andere categorie (daarna volgt deletie van het niet-interpreteerbare kenmerk, want niet-interpreteerbare elementen worden uiteindelijk niet geaccepteerd). Hier dringt zich de mogelijkheid van een alternatief op, waarbij V helemaal geen kenmerk [getal] heeft, en congruentie erin bestaat dat de DP een getalskenmerk aan V *toevoegt* (een vorm van *feature sharing* à la Koster 1987:8). Dit alternatief lijkt het overwegen waard, aangezien dan het perspectief lonkt dat we niet-interpreteerbare

elementen geheel achterwege kunnen laten.

Vanuit de dynamische syntaxis-benadering die we in dit artikel volgen gaan we er van uit dat de relatie 'agreement' een functie is van de operatie *Merge* (Zwart 2002b, zie ook Sigurðsson 2002:11):

- (7) α congrueert met β alleen wanneer α en β met elkaar gecombineerd worden via *Merge*

Dat betekent dat *je in je hebt het gedaan* niet congrueert met *hebt* maar met *hebt het gedaan*. Dat de congruentie zichtbaar wordt op het werkwoord *hebt* moet dan een kwestie zijn van *uitspelling*.

Eén en ander suggereert dat congruentie niet de *oorzaak*, maar een *gevolg* van verplaatsing is. Om een concreet voorbeeld te geven: een DP die gecombineerd wordt met een predikaat, zodanig dat we die DP opvatten als het subject van dat predikaat, deelt zijn (inherente) getalskenmerk met dat predikaat. Het predikaat kan dan vervolgens dat kenmerk uitspellen op één van zijn termen, meestal het lexicale hoofd (het werkwoord), al of niet na verplaatsing naar een 'hogere' hoofdpositie in het predikaat (werkwoordsverplaatsing). Zoals bekend is de wijze waarop congruentie uitgespeld wordt variabel: in sommige talen staat het lexicale werkwoord in de hoogste hoofdpositie 'rechts van' het subject (Nederlands, (8a)), in andere staat het verder van het subject verwijderd (Engels, (8b)), in weer andere wordt de congruentie uitgedrukt door hulpwerkwoorden (Engels, (8c)) of pronominale elementen (Tiri, (8d)), of wordt de congruentie binnen één predikaat op meerdere elementen zichtbaar (Swahili, (8e)).

- (8) a. Jan kuste opeens Marie
b. John suddenly kissed Mary
c. John has probably kissed Mary
d. wa treanrũ mwâ nrâ hôdrô mwâ (Osumi 1995)
the person there 3SG burn hut
'Die persoon heeft de hut in brand gestoken.'
e. Juma a-li-kuwa a-ki-soma sana (Ashton 1959:247)
Juma SM₁-PAST-be SM₁-OM₇-read much
'Juma las een hoop.'

(Sigurðsson 2002, die de relevantie van de zusterschapsrelatie voor congruentie opmerkt, wil niettemin vasthouden aan het idee dat congruentie verplaatsing veroorzaakt: verplaatsing van α naar de specificerpositie van een projectie β is alleen toegestaan wanneer het hoofd van β gevuld is door een element dat met α congrueert. Dit idee voorspelt dat congruerende elementen altijd adjacent zijn, en doet dus geen recht aan de grote variatie die bestaat in de wijze waarop congruentie uitgespeld wordt.)

Het is verleidelijk om te denken dat iets dergelijks ook geldt voor tijdskenmerken: tijds morfologie op een werkwoord is dan slechts de uitspelling van een congruentierelatie die het predikaat als geheel met zijn zuster onderhoudt. In het geval van tempus is die zuster dan niet het subject, maar een tijdsoperator (en is het predikaat dus niet van hetzelfde formaat, d.w.z. een 'lager' geordend paar, dan de constituent die met het subject congrueert):

- (9) < subject, < tijdsoperator, predikaat >>

Of dit idee houdbaar is hangt af van de vraag of de tijdskenmerken op een werkwoord inherent zijn of niet. Nominalisaties lijken erop te wijzen dat een werkwoord heel goed als werkwoord kan fungeren zonder tijdskenmerken (zie Alexiadou 2001:59 e.v.). In (10) zien we het werkwoord *lezen* in combinatie met een adverbium (*altijd maar*) en een direct object (*stripboeken*):

(10) Dat vervelende [altijd maar stripboeken in bed lezen] van jou

Dat wijst erop dat een gedeelte van de structuur (aangegeven met haakjes in (10)) verbaal is, en dat *lezen* dus niet een naamwoord is maar een werkwoord. Toch is er geen spoor van een tijdskenmerk in (10), wat suggereert dat ook tempus een congruentieverschijnsel is.

Als dat juist is dan is het ook niet mogelijk om te stellen dat verplaatsing van een werkwoord afgedwongen wordt door de noodzaak een tijdskenmerk te checken, zoals in de traditie van Den Besten (1977) vrij algemeen wordt verondersteld. (De flexibele variant op dit idee van Koeneman 2000 is vanuit de hier geschetste optiek ook niet aantrekkelijk: Koeneman stelt voor dat werkwoordsverplaatsing dient om het tijdskenmerk van het werkwoord buiten de VP te plaatsen, maar dat kan alleen als tempus een inherent kenmerk van het werkwoord is.)

De vraag wat dan wèl verplaatsing afdwingt lijkt mij momenteel het centrale probleem te zijn van het Minimalistische Programma. Chomsky's preoccupatie met dit probleem is duidelijk te zien in zijn recente artikelen (bijv. 2001a:3), en heeft geleid tot de postulatie van het algemene EPP-kenmerk. Mijns inziens is daarmee slechts een tussenstadium bereikt en dient het EPP-kenmerk voor elk van de verplaatsingen waarvoor het wordt aangenomen een nadere invulling te krijgen. Mijn vermoeden is dat een beter begrip van de verschijnselen verkregen wordt wanneer afgestapt wordt van het idee dat er voor elke verplaatsing een grammaticaal kenmerk moet zijn dat hem triggert.

Liever zou ik de hypothese naar voren willen schuiven dat verplaatsing (herordening van de relaties tussen leden van geordende paren) ten doel heeft een bepaald semantisch effect te genereren. Voor bepaalde verplaatsingen is dit een voor de hand liggende gedachte: de herordening genereert een topic-comment structuur, of een focus-background structuur, of zelfs een subject-predikaat configuratie. Ook is duidelijk dat verplaatsing nieuwe bereiksverhoudingen oplevert, bijvoorbeeld bij vooropplaatsing van een vraagwoord of een gekwantificeerde uitdrukking. De uitdaging voor de dynamische syntaxis lijkt te zijn een semantisch correlaat te vinden voor elk van de veronderstelde verplaatsingen, en dat is met name op het gebied van verplaatsing naar subject- of objectpositie tamelijk maagdelijk terrein.

In de rest van dit artikel laat ik deze fundamentele vragen rusten. Over de *volgorde* van de verschillende onderdelen van de Nederlandse zin bestaat geen discussie. Wat ik nu nog wil bespreken is hoe de volgordeverschijnselen beschreven kunnen worden vanuit het dynamische, bottom-up perspectief dat hier geschetst wordt. Hopelijk wint daardoor de vraag, wat precies verklaard moet worden, ook wat aan duidelijkheid.

Deel II. De Nederlandse zin

Aan het begin van het tweede deel van dit artikel herhaal ik de belangrijkste punten van de syntactische theorie die in dit artikel overwogen wordt.

In navolging van Chomsky (1995) en Epstein (1995) nemen we aan dat syntactische structuur ontstaat door recursief telkens twee elementen met elkaar te combineren via de operatie *Merge*. Ik heb gesuggereerd dat *Merge* een *asymmetrische* operatie is die het ene element (α) aan het andere (β) toevoegt. Het resultaat is een geordend paar $\langle \alpha, \beta \rangle$, dat (volgens een variant van het Linear Correspondence Axiom van Kayne 1994) bij verklanking van de structuur een lineaire volgorde $/\alpha \beta/$ oplevert. Aan dat geordende paar kunnen weer nieuwe elementen toegevoegd worden via de operatie *Merge*, en leden van geordende paren kunnen zelf ook weer opnieuw aan de bestaande structuur toegevoegd worden, een reorganisatie van de binaire relaties tussen de elementen van de structuur die hetzelfde effect heeft als de meer traditionele verplaatsingsoperatie *Move*.

Een belangrijke consequentie van deze benadering is dat syntactische structuur per constructie verschilt. Er is niet, zoals in de meer traditionele generatieve visie, één universele structuur die door herschrijfregels ('top-down') gegenereerd wordt en vervolgens via lexicale insertieregels ingevuld. Daarentegen wordt in de hier gehanteerde visie telkens structuur-op-maat gegenereerd door van onder af slechts die elementen met elkaar te combineren die nodig zijn voor de realisering van een betekenisvolle structuur ('bottom-up'). Een belangrijke consequentie daarvan is dat het niet langer zinvol is naar posities in de structuur te verwijzen via de conventionele labels voor projecties in de zinsstructuur (zoals 'Spec,IP', 'C°'), die immers refereren aan absolute posities, waar we in de hier geschetste benadering meer geïnteresseerd zijn in relatieve posities (zie ook Nilsen 2003).

We hebben tevens aangenomen dat grammaticale relaties alleen gelegd kunnen worden tussen leden van één en hetzelfde geordende paar, d.w.z. grammaticale relaties zijn *zusterschapsrelaties*. Dat houdt onder andere in dat congruentie niet een relatie is tussen een hoofd en een specifier, maar tussen een specifier en zijn zuster, en dat congruentie niet een *trigger* voor, maar een *effect* van verplaatsing is. In deze visie worden niet alleen grammaticale, maar ook semantische relaties gecreëerd door elementen met elkaar te combineren via de operatie *Merge* (in de traditie van Hale en Keyser 1993, 2002). Door deze rigide definitie van grammaticale en semantische relaties is de structuur wel flexibel, maar allesbehalve vrij. (Een relatie tussen een werkwoord en een intern argument kan bijvoorbeeld alleen gelegd worden door de twee met elkaar te verbinden via *Merge*, en niet door het werkwoord eerst allerlei andere verbindingen aan te laten gaan en dan nog eens het beoogde interne argument aan de structuur toe te voegen.)

In het vervolg kijken we vanuit dit dynamische perspectief naar een aantal kernaspecten van de Nederlandse zin: verb second, de positie van het subject, topicalisatie, de distributie van zwakke pronomina, de bijzinsvolgorde, en de positie van het object. In de Appendix keren we terug tot een theoretische kwestie, namelijk de beschrijving van hoofdverplaatsing in het hier besproken model.

1. Verb second

Een verbogen werkwoord staat in Nederlandse hoofdzinnen in de tweede zinspositie, d.w.z. direct na de eerste constituent. (Zie de Appendix voor zinnen met het werkwoord in de eerste positie.)

In pregeneratief werk (zie voor een overzicht o.a. Scaglione 1981, Scherpenisse 1986) wordt de positie van het finiete werkwoord gerelateerd aan een indeling van de

zin in 'velden' (een voorveld, een middenveld en een achterveld), die gescheiden worden door potentiële werkwoordsposities. Het 'verb second' patroon volgt dan uit de combinatie van twee aannames: (i) het finiete werkwoord staat op de grens van het voorveld en het middenveld, (ii) het voorveld bevat slechts één constituent.

In de generatieve traditie (sinds Den Besten 1977) is de grens tussen het voorveld en het middenveld geïdentificeerd met de positie van het voegwoord, COMP (later C°). Het voorveld is aanvankelijk een extra positie in COMP, later de specificieerder van de projectie van C° , CP (Chomsky 1986a:5-6). Het 'verb second' patroon is dan het resultaat van de werking van twee regels:

- (11) *Verb second*
- a. Verplaats het finiete werkwoord naar C°
 - b. Verplaats een constituent naar Spec,CP

Deze twee regels zijn ontworpen op basis van het patroon waarbij de eerste constituent niet het subject is. In zulke inversieconstructies kan gewezen worden op een parallelle distributie van het finiete werkwoord in hoofdzinnen en het voegwoord in bijzinnen: beide gaan bijvoorbeeld direct aan het subject vooraf (12).

- (12) a. Gisteren *heeft Jan Marie* gekust
b. ..*dat Jan Marie* gekust heeft

De regel 'V-naar-C' (11a) is vervolgens gegeneraliseerd naar subjectsinitiële hoofdzinnen, waarbij het werkwoord duidelijk een andere (lineaire) positie inneemt, nl. direct *volgend* op het subject (Den Besten 1977 [1989:25]):

- (12) c. *Jan heeft Marie* gekust

Regel (11b) moet dan ook zo verstaan worden dat in het ongemarkeerde geval het subject naar de Spec,CP positie verplaatst moet worden.

Deze beschrijving van het 'verb second' patroon wordt algemeen gezien als de eenvoudigste, aangezien er voor de plaatsing van het werkwoord maar één regel geformuleerd hoeft te worden: de V-naar-C regel (11a). Maar deze evaluatie veronderstelt ten eerste een top-down benadering van de analyse van de zin, en ten tweede een benadering die syntactische labels (zoals 'C') serieus neemt.

De top-down-benadering impliceert dat elke zin de maximale extensie CP heeft, die via herschrijfgeregels opgebroken wordt, eerst in Spec,CP en C' , vervolgens in C° en IP, etc. Dat betekent dat de tweede zinspositie ondubbelzinnig geïdentificeerd kan worden als C° . Maar als de structuur van de zin van onderen af opgebouwd wordt is er geen principiële reden om door te gaan tot een bepaalde maximale extensie is bereikt. Met name ligt het in de rede om bij een subjectsinitiële hoofdzin te stoppen zodra het subject met de rest van de zin gecombineerd is, en niet verder te bouwen aan de zin door een lege voegwoordpositie (C°) toe te voegen, waarna de regels in (11) gaan werken. Met andere woorden, in de bottom-up benadering is de implementatie van het 'verb second' patroon per definitie flexibel: het werkwoord neemt de tweede plaats in, ongeacht welk element de eerste plaats inneemt en ongeacht hoe die eerste plaats benoemd wordt.

De dynamische, bottom-up benadering van de zinsstructuur staat ook niet toe dat een positie in de ene constructie (bijzinnen ingeleid door een voegwoord) gelijkgesteld

wordt met een positie in de andere (hoofdzinnen met inversie), omdat de twee constructies het resultaat zijn van verschillende bouwprocessen. In het ene geval wordt aan een fragment als *je dat gedaan hebt* het voegwoord *dat* toegevoegd, wat het geordende paar <*dat, je dat gedaan hebt*> oplevert. In het andere geval wordt niet een voegwoord toegevoegd, maar bijvoorbeeld een adverbium *gisteren*, wat het geordende paar <*gisteren, je dat gedaan hebt*> oplevert (zie de Appendix voor de positie van het finiete werkwoord in een dergelijke derivatie). Beide derivaties slaan dus als het ware een andere weg in, en de posities die toegevoegd worden zijn dus alleen in zeer abstracte termen (bijvoorbeeld 'links van het subject') met elkaar te vergelijken.

Verder wordt de eenvoud van de regel 'V-naar-C' (11a) bedreigd door recente ontwikkelingen, ingezet door Müller en Sternefeld (1993), Hoekstra (1993), Zwart (1993a, hoofdstuk III.5), en culminerend in Rizzi (1997) en Cinque (1999), waarin het voorveld (CP) is opgesplitst in een groter aantal projecties. Deze projecties hebben elk een hoofd dat als landingsplaats voor het finiete werkwoord kan fungeren. Welk van deze hoofden wordt bedoeld bij de regel 'V-naar-C'? Uiteraard het hoogste hoofd, maar in de meer gearticuleerde structuren heeft het geen enkele zin dit hoofd te identificeren met de positie van het voegwoord C° .

Zo zien we dat de regel 'V-naar-C' in de dynamische benadering zijn charme verliest, met name omdat het niet mogelijk is aan de hand van een gegeven label (C°) *transderivatieel* (d.w.z. in verschillende constructies) naar één en dezelfde positie te verwijzen. De dynamische benadering kan echter volstaan met een minstens zo eenvoudige regel, die in wezen zegt:

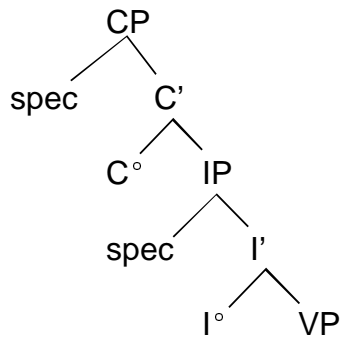
(13) De hoogste hoofdpositie moet gevuld zijn.

Uiteraard moet deze regel geformuleerd worden in welgedefinieerde termen, op een manier die refereert aan het derivatieve proces, waarbij een structuur opgebouwd wordt door telkens twee elementen met elkaar te combineren (Merge). We hebben in dat verband nog nauwelijks gesproken over hoofdposities, en ik kom er aan het eind van dit artikel op terug. Op dit moment is slechts van belang dat een dynamische beregeling van 'verb second' heel goed mogelijk is, en dat de regel (13), in tegenstelling tot regel (11a), neutraal staat ten opzichte van de keuze voor een rigide of dynamische syntaxis: als alle zinnen CPs zijn, dan werkt regel (13) net zo goed als regel (11a), maar als niet alle zinnen CPs zijn, dan werkt alleen regel (13).

2. De positie van het subject

De dynamische analyse van verb second is al eerder bepleit (Travis 1984, 1991; Zwart 1993a). In traditionele termen komt de analyse er op neer dat het finiete werkwoord in subject-initiële hoofdzinnen in I° staat, en in inversiezinnen in C° , gegeven de structuur van de zin in (14):

(14)

In reactie hierop is deze analyse van verb second 'asymmetrisch' genoemd, omdat het werkwoord in de twee typen hoofdzin verschillende posities inneemt (Schwartz en Vikner 1996, Gärtner en Steinbach 1994). Maar in de flexibele analyse neemt het subject altijd de positie Spec,IP in, terwijl in de meer traditionele benadering het subject soms in Spec,IP en dan weer in Spec,CP staat. Er is dus iets voor te zeggen om de flexibele benadering 'symmetrisch' te noemen, en de traditionele 'asymmetrisch'.

Binnen de hier geschetste bottom-up benadering is het niet zinvol de positie van het subject te beschrijven in termen van labels van syntactische projecties (CP, IP, etc.). Daarentegen zijn we geïnteresseerd in de *relatieve* positie van het subject ten opzichte van andere elementen. We willen immers weten met wat voor elementen het subject een geordend paar kan vormen.

Dan is het opvallend dat in het Nederlands het subject steeds links van het object optreedt (gemarkeerde verplaatsingen van het object buiten beschouwing gelaten). Blijkbaar moet het subject gecombineerd worden met een element dat reeds een object bevat. Anders geformuleerd, een zelfstandignaamwoordgroep die met een dergelijk element gecombineerd wordt, wordt geïnterpreteerd als het subject. En niet alleen is dat in het Nederlands zo, maar het is een universele tendens dat subjecten links van objecten staan (dus gemerged worden met een constituent die een object bevat), blijkens het gegeven dat meer dan 95% van de talen van de wereld een basisvolgorde SVO, SOV, of VSO hebben (Tomlin 1986).

Minimaal moet dus de positie van het subject in het Nederlands gedefinieerd worden in relatie tot de positie van het object, en het Nederlands lijkt daarin een universele verdeling te respecteren. Veel moeilijker is het om de positie van het subject in relatie tot het werkwoord te definiëren. Zowel in het Nederlands als in de talen van de wereld kan het werkwoord vóór (VSO), direct achter (SVO), en verder achter (SOV) het subject staan. Dit suggereert dat de positie van het werkwoord instabiel is, en zich voegt naar de omstandigheden. In het Nederlands is vooropplaatsing van een niet-subject blijkbaar een conditionerende factor voor werkwoordsplaatsing (OVS), en speelt ook de aanwezigheid van een voegwoord een rol (SOV).

Eén en ander wordt beschreven door de werkwoordsplaatsingsregel (13), die cruciaal veronderstelt dat werkwoordsplaatsing *afhankelijk* is van andere verplaatsingen. In de traditionele benadering daarentegen is werkwoordsplaatsing (V-naar-C) *aanleiding* voor andere verplaatsingen (volgens regel (11b)), soms van het subject, en soms van iets anders. Regel (11b) stelt dat er iets op de eerste plaats vóór het werkwoord moet staan, een merkwaardige regel die niet langer nodig is als (11a) vervangen wordt door (13).

3. Topicalisatie

In de traditionele benadering is topicalisatie de verplaatsing van een constituent naar Spec,CP (i.e., regel (11b)). In de dynamische benadering is topicalisatie een herorganisatie van de relaties tussen de elementen van een zin, die erin bestaat dat term γ van één van de leden van een geordend paar $\langle \alpha, \beta \rangle$ gecombineerd wordt met $\langle \alpha, \beta \rangle$ tot $\langle \gamma, \langle \alpha, \beta \rangle \rangle$. Voor een object betekent dat dat de ongemarkeerde volgorde subject-object omgezet wordt in een gemarkeerde volgorde object-subject.

In de dynamische benadering is het niet nodig de positie van het topic-element te benoemen. In de traditionele benadering is die positie gedefinieerd als Spec,CP, wat vreemd is aangezien zinnen waarbij C° zichtbaar aanwezig is (door een voegwoord ingeleide bijzinnen dus) geen topic in Spec,CP tolereren:

(15) ...dat ik dacht (*dat boek) dat Jan wel gelezen had

In de dynamische benadering zijn de bijzin en de topicalisatie-constructie twee verschillende voortzettingen van de derivatie, en is er geen aanleiding de structuren die dat oplevert met dezelfde syntactische labels te markeren.

De dynamische benadering van topicalisatie laat eigenlijk topicalisatie van het subject niet toe, omdat een subject niet geïnverteerd kan worden ten opzichte van zichzelf. Met andere woorden, topicalisatie van een subject zou geen herorganisatie van de lineaire volgorde van subject, werkwoord, en object met zich meebrengen. Dat laat onverlet dat een subject wel degelijk *geïnterpreteerd* kan worden als topic, maar er is geen syntactisch proces dat die interpretatie afdwingt (zie ook Zwart 1997:262). De situatie is vergelijkbaar met bevraging van het subject in het Engels (*who left?*), wat in tegenstelling tot bevraging van andere categorieën (*who did you see?*) geen inversie oplevert en ook niet de noodzaak met zich meebrengt de hoogste hoofdpositie te vullen (volgens regel (13), die in het Engels alleen in vraagzinnen werkzaam is en betrekking heeft op hulpwerkwoorden).

Topicalisatie van een niet-subject leidt in het Nederlands altijd tot verb second in hoofdzinnen (16a) maar niet in bijzinnen (16b):

- (16) a. Gisteren (^fheeft) Jan (*heeft) Marie gekust
b. ..dat gisteren (*heeft) Jan Marie gekust (^fheeft)

Blijkbaar maakt de operatie Merge die *gisteren* combineert met *Jan Marie gekust heeft* tevens een hoofdpositie beschikbaar, die in (16a) door regel (13) wordt opgevuld. In talen als het Engels, die regel (13) niet (of slechts zeer beperkt) hanteren, mogen we aannemen dat die hoofdpositie ook bestaat, maar dat hij niet wordt opgevuld:

(17) Yesterday John kissed Mary

In de bijzin (16b) wordt *gisteren* ook met *Jan Marie gekust heeft* gecombineerd, maar de hoofdpositie die daarbij beschikbaar komt is, als de derivatie eenmaal voltooid is, niet de hoogste hoofdpositie, en regel (13) komt dus niet in actie. (Dit veronderstelt wel dat regel (13) een 'globale' regel is, die niet bij elke operatie Merge werkzaam is, maar pas aan het eind van [een afgeronde fase van] de derivatie.)

In een meer traditionele benadering van het verb second patroon kan (16b) gezien worden als het resultaat van adjunctie van *gisteren* aan de IP *Jan Marie gekust heeft*,

zodat er een verschil is met (16a), waar *gisteren* verplaatst wordt naar Spec,CP. Er kan dan gewezen worden op de grammaticaliteit van (16c), waarbij *gisteren* opnieuw aan IP geadjungeerd is (onder de aanname dat alle hoofdzinnen CPs zijn, met het subject in dit geval in Spec,CP):

(16) c. Jan heeft gisteren Marie gekust

Schrijnemakers (1999:47-48) signaleert in dit verband een probleem met de analyse van het patroon in (16) van Zwart (1993a, 1997). In die analyse wordt *Jan heeft Marie gekust* gezien als een IP, en zou men mogen verwachten dat adjunctie van *gisteren* aan deze IP mogelijk is zonder dat het verb second effect optreedt:

(18) a. *Gisteren [_{IP} Jan heeft Marie gekust]

In de traditionele analyse is *Jan heeft Marie gekust* een CP:

(18) b. *Gisteren [_{CP} Jan heeft Marie gekust]

en volgt de ongrammaticaliteit van (18b) (naast de grammaticaliteit van (16c)) uit een regel die adjunctie van adverbia aan IP toestaat maar aan CP verbiedt. Maar deze regel is van het niet-dynamische soort, aangezien hij cruciaal verwijst naar de labels van projecties. Het verb second patroon in (16a) suggereert dat adjunctie van adverbia niet bestaat: vooropplaatsing maakt altijd een hoofdpositie beschikbaar, die wordt opgevuld volgens de verb second-regel (13). In (16b,c) is die regel niet van toepassing, omdat de hoofdpositie die geïntroduceerd wordt door de toevoeging van het adverbium niet de hoogste hoofdpositie is (zoals regel (13) vereist).

4. De distributie van zwakke pronomina

Over zwakke pronomina (*ə**k*/*mə*, *jə*, *ie*/*əm*, *zə*/*ər*, *ət*, *wə*, *zə*) is opgemerkt dat ze geen topicalisatie kunnen ondergaan (19a):

- (19) a. Mij/**mə* kent hij niet
b. Zij/*zə* kent me niet

Als topicalisatie verplaatsing naar Spec,CP is, dan leidt deze observatie tot de generalisatie dat zwakke pronomina niet in Spec,CP kunnen voorkomen. Het feit dat subjecten zwakke pronomina kunnen zijn (19b) leidt dan weer tot de conclusie dat subject-initiële hoofdzinnen geen CPs zijn maar IPs (Travis 1984).

In de dynamische benadering kan de distributie van zwakke pronomina niet beschreven worden in termen van gelabelde posities als *Spec,IP* en *Spec,CP*. Een dynamische beschrijving (geen verklaring) van de verschijnselen zou bijvoorbeeld zijn, dat een zwak pronomina niet gecombineerd kan worden met een constituent die een subject bevat (d.w.z. een 'complete functional complex' in termen van Chomsky 1986b). Deze beschrijving maakt een passend onderscheid tussen zwakke subjects- en objectspronomina: de eerste worden immers niet met een compleet functioneel complex gecombineerd.

In dialecten waar zwakke pronomina clitica zijn vinden we wel patronen waarbij een

zwak objectspronomen aan het subject vooraf gaat:

- (20) a. ..dat 't Jan Marie gisteren gegeven heeft
b. Gisteren heeft 't Jan Marie gegeven

Het patroon lijkt in die dialecten niet verplicht te zijn, zodat ook (20c) aangetroffen kan worden:

- (20) c. Jan heeft 't Marie gisteren gegeven

Schrijnemakers (1999:57) ziet hierin een doorslaggevend argument voor de traditionele analyse, waarin het finiete werkwoord in Nederlandse hoofdzinnen altijd in C° staat. Als het werkwoord *heeft* in (20b-c) in de voegwoordspositie C° staat, kan de plaatsing van het objectcliticum eenvoudig beschreven worden als in (21):

- (21) Objectclitica hechten zich aan C°

Maar deze generalisatie is niet flexibel gedacht, in tegenstelling tot het alternatief in (22), waarbij in het geheel niet aan labels gerefereerd hoeft te worden:

- (22) Objectclitica hechten zich aan het hoogste hoofd.

Regels (21) en (22) moeten hoe dan ook gekwalificeerd worden met het oog op zinnen van het type *..dat Jan 't Marie gisteren gegeven heeft*, waarbij 't niet aan C° en ook niet aan het hoogste hoofd gehecht is. Maar in het ideale geval waarbij (21)/(22) de verschijnselen correct en volledig beschrijven voldoet (22) net zo goed als (21), en blijft de mogelijkheid dus open dat (20c) een IP is (of, exacter geformuleerd, dat de derivatie van (20c) voltooid is op het moment dat het subject aan de structuur toegevoegd is).

5. Bijzinnen

De analyse van Travis (1984) en Zwart (1993a) van de Nederlandse subject-initiële hoofdzin als een IP met het subject in Spec,IP (vgl. (14) en (23a)) roept de vraag op waarom in bijzinnen, die toch ook een IP bevatten, het finiete werkwoord niet naar I° verplaatst wordt:

- (23) a. [_{IP} Jan heeft Marie gekust]
b. *..dat [_{IP} Jan heeft Marie gekust]

In de traditionele beregeling (vgl. (11)) doet dit probleem zich niet voor, omdat de regel die het werkwoord verplaatst (11a) verplaatsing naar C° voorschrijft, en niet verplaatsing naar I° (of enig ander functioneel hoofd).

De traditionele benadering moet echter nog een element aan de analyse toevoegen, namelijk dat wanneer de C° -positie bezet is, bijvoorbeeld door een voegwoord, dat regel (11a) dan niet langer geldt. Deze extra aanname, die alleszins redelijk lijkt, bevat de kern van de verklaring van de asymmetrie tussen hoofd- en bijzinnen in het Nederlands. Analyses als die van Travis (1984) en Zwart (1993a, 1997, 2001) proberen dan ook de ongrammaticaliteit van de verplaatsing van het werkwoord

naar I° in (23b) toe te schrijven aan een of andere werkzaamheid van het voegwoord in C°.

Bijvoorbeeld, in Zwart (2001) wordt beargumenteerd dat in bijzinnen en niet-subject-initiële hoofdzinnen het finiete werkwoord in V° met C° en allerlei tussenliggende functionele hoofden een soort keten vormt, en dat het hoofd (het hoogste element) van die keten uitgespeld moet worden door lexicaal materiaal. In subject-initiële hoofdzinnen bestaat die keten evenzeer, maar strekt hij zich niet verder uit dan tot I°, aangezien het CP-niveau (in deze dynamische analyse) ontbreekt. In bijzinnen wordt het hoofd van de keten uitgespeld door het voegwoord, en is uitspelling van het werkwoord in C° overbodig. Niet-subject-initiële hoofdzinnen zijn ook CPs, maar de C°-positie is niet gevuld, waardoor het werkwoord daar uitgespeld moet worden. Subject-initiële hoofdzinnen zijn IPs, en het hoogste functionele hoofd in de keten is I°, wat uitgespeld moet worden door het finiete werkwoord.

In de dynamische benadering zoals die hier geschetst wordt kan deze analyse in grote lijnen overgenomen worden, zij het dat verwijzing naar de precieze aard van de relevante posities niet langer nodig is. De regel in (13) dicteert uitspelling van het hoogste functionele hoofd. Voor de verklaring van de ongrammaticaliteit van (23b) is enkel noodzakelijk dat de positie van het voegwoord geldt als de relevante 'hoogste hoofdpositie'.

Dat in de Nederlandse bijzin het voegwoord nauw verbonden is met de rest van de bijzin blijkt o.a. uit het verschijnsel van voegwoordverbuiging, zoals besproken in Van Haeringen (1939) en Zwart (1993b). Het voegwoord drukt hier congruentie met het subject uit, zoals in Zuidhollands *dat ik kom* vs. *datte we komme*, wat vreemd is, omdat (in de hier gebruikte terminologie) het voegwoord niet met het subject een geordend paar vormt (d.w.z. het voegwoord en het subject zijn niet rechtstreeks met elkaar via de operatie Merge verbonden). Het subject kan alleen congrueren met zijn zuster, en deelt zijn getalskenmerk (waar het in het Zuidhollandse voorbeeld om gaat) met de projectie waar het mee gecombineerd wordt (zie sectie 1.5 voor het idee dat congruentie niet plaatsvindt via een specificieerder-hoofd-relatie, maar via de zusterrelatie). Dat die kenmerken vervolgens uitgespeld worden op het voegwoord, wijst op een relatie tussen het voegwoord en een hoofdpositie die door de zuster van het subject gedomineerd wordt (of, exacter, die een term vormt van de zuster van het subject). In Zwart (1993a,b) is dat een relatie tussen C° en I° (AgrS°), maar vanuit het hier geschetste perspectief op agreement (zie paragraaf 6) is het minstens zo voor de hand liggend om te spreken van een relatie tussen C° en V° (zoals ook in Zwart 2001), omdat V° net als het voegwoord de getalskenmerken van de agreementrelatie uitspelt.

Tekenend is in dit verband dat geen enkel mij bekend Westgermaans dialect voegwoordverbuiging combineert met verb second in bijzinnen. Sterker nog, complementizer agreement-dialecten die ingebedde verb second toestaan, zoals het Fries (De Haan en Weerman 1986), laten uitgerekend in ingebedde verb second-constructies geen voegwoordverbuiging zien (Zwart 1993a:198). Dat suggereert dat wanneer de band tussen C° en de rest van de zin verbroken is, I° als de hoogste hoofdpositie geldt, en (volgens regel (13)) gevuld moet worden door het finiete werkwoord, met ingebedde verb second als resultaat.

Ik interpreteer deze feiten als volgt. In normale Nederlandse bijzinnen is er een intieme band tussen het voegwoord en de constituent waarmee het subject via de operatie Merge verbonden is, en waarmee het subject congrueert (traditioneel I'), zodanig dat voor de werking van regel (13) de positie van het voegwoord opgevat mag worden als 'de hoogste hoofdpositie'. Regel (13) dwingt dus in dat geval geen

verplaatsing van het werkwoord af naar een *lagere* hoofdpositie (traditioneel /^o), en de ongrammaticaliteit van (23b) wordt voorspeld.

6. De positie van het object

Dat het object in de Nederlandse bijzin aan het werkwoord voorafgaat is lange tijd opgevat als een aanwijzing dat de Nederlandse VP hoofdfinaal is (Koster 1975, Den Besten 1977). Eén en ander veronderstelt dat de hoofd-complement-volgorde van taal tot taal (bijv. Nederlands vs. Engels) of van constructie tot constructie (bijv. Nederlandse VP vs. Nederlandse CP) kan verschillen.

Binnen de dynamische bottom-up benadering van syntactische structuur zou een dergelijk parametrisch verschil als volgt geïnterpreteerd moeten worden. Structuur ontstaat door elementen met elkaar te combineren tot een geordend paar via de operatie Merge. We hebben aangenomen dat Merge *asymmetrisch* werkt, d.w.z. er is altijd een element α dat aan een element β *toegevoegd* wordt (zie paragraaf 1.2). Dat levert een geordend paar $\langle \alpha, \beta \rangle$ op wat volgens het Linear Correspondence Axiom uitgespeld wordt als $/\alpha \beta/$.

Als talen (of constructies) verschillen ten aanzien van de volgorde hoofd-complement, dan moeten ze ook verschillen ten aanzien van de manier waarop Merge een geordend paar construeert. In de ene taal (of constructie) wordt de relatie tussen een hoofd en een complement zo opgevat dat het hoofd aan het complement toegevoegd wordt (wat een hoofdinitiële volgorde oplevert), terwijl in een andere taal (of constructie) het complement toegevoegd wordt aan het hoofd. Nu zal iedereen het erover eens zijn dat in het ideale geval de operatie Merge bij alle taalgebruikers op dezelfde wijze opereert. Een parametrisch verschil ten aanzien van de werking van Merge kan dus niet het uitgangspunt zijn en zal *aangevoerd* moeten worden.

In het Nederlands is de enige aanwijzing voor hoofdfinale structuur de positie van het object ten opzichte van het werkwoord in bijzinnen. Maar het object is nooit verplicht adjacent aan het werkwoord in de bijzin: specifieke objecten kunnen moeiteloos van het werkwoord gescheiden worden door adverbia (24a) en negatie (24b) en niet-specifieke door hulpwerkwoorden (25a), gestrande preposities (25b), partikels (25c), secundaire predikaten (25d), adjunctzinnen (25e), enz.

- (24) a. ..dat Jan het boek *snel* las
b. ..dat Jan het boek *niet* kende
- (25) a. ..dat Jan een boek *wil* lezen
b. ..dat Jan er een boek *over* gelezen heeft
c. ..dat Jan een boek *over* geschreven heeft
d. ..dat Jan een boek *de hemel in* prijst
e. ..dat Jan een boek [*zonder het uit te lezen*] terugbrengt

Dat suggereert dat zowel specifieke als niet-specifieke objecten in het Nederlands een verschuiving naar voren (naar links) in de zin ondergaan, waardoor er een fundamentele onzekerheid ontstaat ten aanzien van de basispositie van het object ten opzichte van de basispositie van het werkwoord.

In vroeg-minimalistisch werk (Zwart 1993a, in navolging van Vanden Wyngaerd 1989) wordt de positie van het object in het Nederlands beschreven als het resultaat van verplaatsing naar een specificerpositie in het functionele domein (Spec, AgrOP):

(26) Verplaats het object naar Spec,AgrOP

De gedachte daarachter was dat de grammaticale functie 'object' configurationeel onderscheiden moet worden van de semantische notie 'intern argument', net zoals de grammaticale functie 'subject' onderscheiden moet worden van de semantische notie 'extern argument'. Inderdaad zien we dat een subject zowel extern (*hij*, 27a) als intern argument (*zij*, 27b) kan zijn, en een object zowel intern (*haar*, 27a) als extern argument (*hem*, 27c):

- (27) a. Hij kust haar
b. *Zij* wordt gekust
c. We zagen *hem* haar kussen

Een probleem met deze vroeg-minimalistische, rigide analyse van de distributie van het object is dat er een duidelijk verschil waar te nemen is tussen de positie van specifieke en niet-specifieke objecten (De Hoop 1992). Specifieke objecten kunnen voorafgaan aan adverbia waar niet-specifieke objecten op moeten volgen:

- (28) a. Jan heeft (^fhet boek) gisteren/snel/even (^fhet boek) uitgelezen
b. Jan heeft (*een boek) gisteren/snel/even (^feen boek) uitgelezen

Hoewel dit probleem opgelost kan worden door flexibele plaatsing van adverbia aan te nemen (misschien geconditioneerd door prosodische factoren, zoals gesuggereerd in Zwart 1997:96f), wijzen verschijnselen in andere talen erop dat specifieke en niet-specifieke objecten werkelijk verschillende posities innemen. Bijvoorbeeld in het Mandarijn Chinees bestaat een tendens dat specifieke objecten links, en niet-specifieke objecten rechts van het werkwoord staan (Li en Thompson 1975:170, Mulder en Sybesma 1992:440):

- (29) a. wo mai *zhu* le
 ik verkoop varken ASP "Ik verkocht varkens."
b. wo *zhu* mai le
 ik varken verkoop ASP "Ik verkocht de varkens."

De situatie is vergelijkbaar met specifieke subjecten, die voor het werkwoord komen, en niet-specifieke subjecten, die erachter komen (Mulder en Sybesma 1992:441):

- (30) a. si le *xuesheng*
 sterf ASP student "Er zijn studenten gestorven."
b. *xuesheng* si le
 student sterf ASP "De studenten zijn gestorven."

Voor werkwoorden is het minder aannemelijk dan voor adverbia dat ze een variabele positie innemen, en dus mogen we de Chinese feiten opvatten als aan aanwijzing dat niet alle objecten dezelfde positie hoeven in te nemen. Hetzelfde geldt dan m.m. voor het Nederlands, waar immers de feiten in (30) gerepliceerd kunnen worden in existentiële constructies:

- (31) a. Er zijn *studenten* gestorven
b. *De studenten* zijn gestorven

Eén en ander houdt in dat er niet een simpele objectsplaatsingsregel kan zijn van het type (26). Veeleer lijkt het zo te zijn dat objecten naar verschillende posities in het functionele domein verplaatst kunnen worden (vgl. Koster 1994), wat weer tot een proliferatie van het aantal functionele projecties leidt.

De dynamische, bottom-up benadering die hier geschetst wordt leidt tot een heel andere visie op de positie van het object. Staan blijft dat de grammaticale functie 'object' niet geïdentificeerd kan worden met de semantische notie 'intern argument'. Wil een intern argument (of een extern argument) object worden, dan moet het opnieuw gemerged worden met de structuur. Het intern argument wordt dus onttrokken aan en opnieuw gecombineerd met de VP, zodat een herordening van de geordende paren ontstaat. In plaats van (26) hebben we dus iets als (32) (wat m.m. ook voor subjecten geldt):

- (32) Een object is een geëxternaliseerd argument van het werkwoord

We hebben aangenomen dat betekenis opgebouwd wordt door telkens twee elementen met elkaar te combineren via de operatie Merge. De feiten lijken er nu op te wijzen dat de *volgorde* waarin de verschillende elementen gemerged worden zijn effect heeft op de betekenis. Wanneer bijvoorbeeld in (28) *het/een boek* wordt gecombineerd met een geordend paar dat al een adverbium als *even* bevat, ontstaat een andere interpretatie dan wanneer *even* gecombineerd wordt met een geordend paar dat al een object bevat.

Van modale partikels als *even* is bekend dat ze een scheiding vormen tussen oude en nieuwe informatie (Krivosonov 1977, Foolen 1993). In onze termen betekent dat dat een zelfstandignaamwoordsgroep die gecombineerd wordt met een geordend paar dat zo'n modaalpartikel bevat, geïnterpreteerd wordt als verwijzend naar bekende informatie, terwijl andersom datgene waarmee een modaalpartikel gecombineerd wordt geïnterpreteerd wordt als nieuwe informatie. Bij definiëte objecten zoals *het boek* is dat effect weinig dramatisch, maar daarom niet minder reëel: in *hij las het boek even* dringt zich de interpretatie op dat *het boek* reeds bekend is, in *hij las even het boek* niet. Hetzelfde effect leidt tot ingrijpende interpretatieverschillen bij niet-specifieke objecten, zoals meermalen in de literatuur besproken (o.a. De Hoop 1992). Zo heeft *een boek* in *hij las een boek even* niet de existentiële interpretatie die we krijgen bij *hij las even een boek*.

Deze visie op de positie van objecten moet beslist nog steviger gefundeerd worden in de semantiek, maar de suggestie dringt zich in ieder geval op dat de betekenis bepaald wordt door *wat* met *wat* gecombineerd wordt, niet doordat elementen een bepaalde door labels te karakteriseren syntactische positie innemen.

Deze flexibele positionering van objecten laat de mogelijkheid open dat in meer complexe constructies een grote variatie aan patronen ontstaat. Die treffen we inderdaad aan in dialecten waarbij de verbale eindcluster opengedoken kan worden, o.a. door een object (Haegeman en Van Riemsdijk 1986):

- (33) a. ..dat ik Louise *Marie haar geld* zag terug geven
b. ..dat ik Louise *Marie* zag *haar geld* terug geven
c. ..dat ik Louise zag *Marie haar geld* terug geven

In meer rigide benaderingen moet nu gepostuleerd worden dat AgrOP zowel links als rechts van het hoofdwerkwoord gerealiseerd kan worden (Kaan 1992:111, Zwart 1993a:345). Dat idee vind een natuurlijke inbedding in de dynamische, bottom-up benadering, waarbij een intern argument van *geven* na externalisatie gecombineerd kan worden met de meest ingebedde VP (met *geven* als hoofd), alsook met de meer inclusieve VP (met *zag* als hoofd). Wat je in deze benadering *niet* verwacht is dat de relatieve volgorde van subject, indirect object, en direct object variabel is, en dat is ook precies wat we aantreffen (Haegeman en Van Riemsdijk 1986:435).

7. Samenvatting

De dynamische benadering van de syntaxis van het Nederlands die we hier geschetst hebben kan samengevat worden in een aantal regels die betrekking hebben op de ordening van de verschillende toepassingen van de operatie Merge. De regels zijn gegeven in (34) en (35):

(34) *universele regels* (> = gaat vooraf aan)

- a. VP = <EXTERN ARGUMENT, <V, INTERN ARGUMENT>>
- b. SUBJECT > INDIRECT OBJECT > DIRECT OBJECT
- c. COMPLETE FUNCTIONAL COMPLEX (CFC) = <SUBJECT,X>
- d. Cinque-hiërarchie voor adverbiale noties (ADV > VP)

(35) *taalspecifieke regels*

- a. SUBJECT/OBJECT > VP
- b. TOPIC/WH > CFC
- c. SPECIFIEK > NIET-SPECIFIEK
- d. V2 regel (13): de hoogste hoofdpositie is gevuld

Regel (34a) reflecteert dat elementen alleen dan als argument van een werkwoord geïnterpreteerd kunnen worden als ze gecombineerd worden met een werkwoord (intern argument) of met de combinatie van een werkwoord en een intern argument (extern argument). Deze regel moet nog gemodificeerd worden om een tweede intern argument en een secundair predikaat ('Small Clause predikaat') te kunnen accommoderen, maar het idee is duidelijk.

Regel (34b) geeft de universele ordening van de grammaticale relaties subject, indirect object, en direct object, welke het Nederlands lijkt te respecteren. Regel (34c) definieert een gedeelte van de zin dat ontstaat door combinatie van het subject met de rest van de zin als een 'Complete Functional Complex' (in de zin van Chomsky 1986b). Tenslotte drukt regel (34d) uit dat het Nederlands de hiërarchie van de adverbiale noties besproken in Cinque (1999) lijkt te respecteren.

De taalspecifieke regel (35a) stelt dat in het Nederlands de grammaticale functies 'subject' en 'object' gerealiseerd worden door verplaatsing uit de VP. Idealiter is ook dit een universele eigenschap van taal, maar er zijn talen als het Engels waarbij het object niet duidelijk VP-extern gerealiseerd wordt. Koster's idee dat in het Engels de gehele VP verplaatst wordt kan hier uitkomst bieden (Koster 2000): het Engels zou dan een taalspecifieke regel hebben die stelt dat de grammaticale functie 'object' gerealiseerd wordt door een meer inclusieve categorie, de VP (volgens wat Koster 'pied piping' noemt).

In regel (35b) wordt gesteld dat topics en vraagconstituenten geëxternaliseerd moeten worden uit het Complete Functional Complex (zoals gedefinieerd in (34c)). Ook dit is op zijn minst een universele tendens, maar verder onderzoek is nodig ten aanzien van talen die topics en vraagwoordgroepen niet via verplaatsing lijken te realiseren.

Regel (35c) ordent specifieke zelfstandignaamwoordgroepen voor niet-specifieke, een ordening die zowel bij subjecten als bij objecten waar te nemen is (hoewel regel (35c) niet lijkt te interfereren met de universele regel (34b)).

Tenslotte geeft regel (35d) de wellicht meest typerende karakterisering van de Nederlandse syntaxis. We hebben gezien hoe deze regel verantwoordelijk gesteld kan worden voor de positie van het werkwoord en voor de asymmetrie tussen hoofd- en bijzinnen.

Uiteraard valt er nog veel meer te zeggen over de structuur van de Nederlandse zin. Deze schets is bedoeld om te laten zien dat een dynamische, label-vrije analyse niet alleen mogelijk is, maar ook (qua economie en empirisch bereik) minstens zo succesvol als meer traditionele benaderingen.

Groningen, februari-maart 2003

Appendix: Hoofdverplaatsing

Gezien het belang van de verb-second-regel voor de Nederlandse syntaxis is het wenselijk iets explicieter in te gaan op het verschijnsel van hoofdverplaatsing in het hier geschetste model.

De positie van hoofdverplaatsing in recent minimalistisch werk is op zijn minst onduidelijk. Chomsky (2001a:37) overweegt dat 'een substantiële kern' van de hoofdverplaatsingsverschijnselen beter beschreven zijn als 'fonologische' herordening (zie Zwart 2001 voor een kritische bespreking). In ander werk zijn veel instanties van hoofdverplaatsing geheranalyseerd als woordgroepsverplaatsing (o.a. Koopman en Szabolsci 2000, Müller 2002).

Ook in dit artikel is in het midden gelaten hoe verplaatsing (herordening van binaire relaties van leden van geordende paren) precies hoofdposities 'beschikbaar maakt'. In principe kan een subject of een topic aan een bestaande structuur toegevoegd worden zonder dat dat de creatie van een hoofdpositie impliceert. Er is niets in het dynamische proces van de recursieve operatie Merge dat lijkt te dwingen tot een regelmatige afwisseling van hoofden en niet-hoofden, zoals de oude X-bar-theorie die wél gerandeert (zie Chomsky 2001b:6).

Niettemin lijkt het zo te zijn dat in talen als het Nederlands adjunctie van een subject of topic gepaard gaat met verplaatsing van het finiete werkwoord naar een positie onmiddellijk rechts van het verplaatste element. Tevens lijkt er een interactie te zijn met een ander hoofd, aangezien de aanwezigheid van een voegwoord de verplaatsing van het werkwoord blokkeert. Koeneman's (2000) dynamische benadering van dit verschijnsel (zie sectie 1.4) kunnen we niet overnemen, omdat Koeneman er cruciaal van uit gaat dat de tijds- en congruentiekenmerken inherent aanwezig zijn op het werkwoord, terwijl wij geconcludeerd hebben dat deze kenmerken op het werkwoord slechts uitspellingen zijn van een congruentierelatie waar het werkwoord zelf niet direct bij betrokken is (zie sectie 1.5).

De eerste vragen die we moeten stellen zijn: wat zijn hoofdposities, en waarom zijn ze er? Ondubbelzinnige hoofden zijn de terminale elementen van projecties: individuele morfemen die door Merge gecombineerd worden tot woorden en woordgroepen. Maar

de positie van het werkwoord in verb-secondconstructies is een *afgeleide* positie, die alleen maar door verplaatsing zelf gecreëerd kan worden. In vroeg-minimalistisch werk zijn die afgeleide hoofdposities gemotiveerd doordat ze grammaticale kenmerken herbergen, zoals *tense* en *agreement*. Maar in dit artikel is gesuggereerd dat *tense* geen functioneel hoofd maar een operator is, en dat *agreement* niet oorzaak maar gevolg van verplaatsing is. De vraag wat het bestaan van afgeleide hoofdposities motiveert ligt dus helemaal open.

De suggestie die ik hier zou willen doen is dat in sommige (wellicht: alle) gevallen een relatie tussen twee woordgroepen gemedieerd moet worden door een hoofd. Tot nu toe zijn we er van uit gegaan dat een element γ met een geordend paar $\langle \alpha, \beta \rangle$ een relatie kan aangaan door eenvoudig aan dat geordende paar toegevoegd te worden (i):

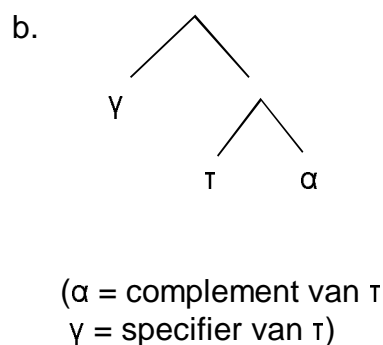
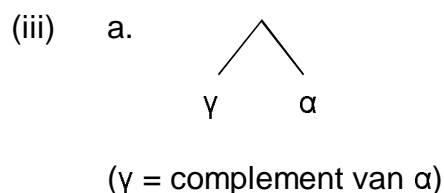
$$(i) \quad \gamma + \langle \alpha, \beta \rangle = \langle \gamma, \langle \alpha, \beta \rangle \rangle$$

Maar het is op zijn minst *technisch* mogelijk om te veronderstellen dat $\langle \alpha, \beta \rangle$ pas klaar is om een relatie met γ aan te gaan wanneer $\langle \alpha, \beta \rangle$ opgetuigd is tot $\langle \tau, \langle \alpha, \beta \rangle \rangle$, door toevoeging van een hoofd τ :

$$(ii) \quad \gamma + \langle \alpha, \beta \rangle = \langle \gamma, \langle \tau, \langle \alpha, \beta \rangle \rangle \rangle$$

In termen van de traditionele X'-theorie is γ in (i) een *adjunct* en in (ii) een *specificier*: het hoofd τ zet een nieuwe projectie op, en verzekert dat γ extern is aan de projectie van het hoofd van $\langle \alpha, \beta \rangle$. In termen van structuur als een stelsel van geordende paren is het minder duidelijk wat de toevoeging van het hoofd τ bijdraagt, aangezien men kan veronderstellen dat γ in $\langle \gamma, \langle \alpha, \beta \rangle \rangle$ voldoende extern is ten opzichte van $\langle \alpha, \beta \rangle$. Het idee veronderstelt dat voor *sommige* relaties de operatie in (i) voldoende is, terwijl voor *andere* de ingewikkeldere operatie in (ii) noodzakelijk is.

Het idee van een hoofd als middelaar in de relatie tussen twee constituenten is eerder naar voren gebracht in Hale en Keyser (2002:13, (24c)) als één van de vier prototypische structurele realisaties van argumentstructuren (met name gebruikt voor de relatie tussen een [intransitief] adjectief en zijn extern argument). In het systeem dat Hale en Keyser voorstellen kan de relatie tussen een hoofd α en een specificier γ niet gelegd worden als α geen complement heeft, aangezien een element dat met een hoofd gecombineerd wordt per definitie een complement is en geen specificier (2002:12). In zo'n situatie kan α alleen met γ een relatie aangaan door eerst zelf het complement te worden van een hoofd τ waarmee γ als specificier gecombineerd kan worden:

Volgens de logica van de redenering van Hale en Keyser doet het geval (iiib) zich

steeds voor wanneer α geen hoofd is maar een woordgroep (een geordend paar). Een woordgroep kan immers geen complement nemen, en kan dus ook niet rechtstreeks gecombineerd worden met een specificier.

In termen van structuur als stelsel van geordende paren betekent dit dat aan een geordend paar (wat per definitie een woordgroep is) niet rechtstreeks een element toegevoegd kan worden: er is altijd een middelaar nodig volgens het schema in (ii). Dan kunnen we vervolgens 'afgeleide hoofdposities' definiëren als middelaars in de operatie Merge.

Eén en ander houdt in dat constructies met het werkwoord in de eerste positie ('verb first'), zoals imperatieven, ja/nee-vragen, conditionele zinnen zonder *als*, narratief-inversie-zinnen, enz. feitelijk verb-secondconstructies zijn met een leeg eerste zinsdeel. Dit is voor de verschillende constructies meermalen beargumenteerd (Katz and Postal 1964:104, Baker 1970:212, Den Dikken 1992, Zwart 1993a:201f, Koenenman 2002:193).

Bibliografie

Ackema, Peter, Ad Neeleman, en Fred Weerman. 1993. Deriving functional projections. *Proceedings of NELS 23*, 17-31.

Alexiadou, Artemis. 2001. *Functional structure in nominals: nominalization and ergativity*. Amsterdam: John Benjamins.

Ashton, E.O. 1959. *Swahili grammar (including intonation)*. London: Longmans.

Baker, C.L. 1970. Notes on the description of English questions: the role of an abstract question morpheme. *Foundations of Language* 6, 197-219.

den Besten, Hans. 1977. On the interaction of root transformations and lexical deletive rules. Ms., MIT/Universiteit van Amsterdam. Gepubliceerd in *Studies in West-Germanic Syntax*, 1989, proefschrift Universiteit van Amsterdam.

Bloomfield, Leonard. 1914. *An introduction to the study of language*. London: Bell.

Chomsky, Noam. 1986a. *Barriers*. Cambridge: MIT Press.

Chomsky, Noam. 1986b. *Knowledge of language: it's nature, origin, and use*. New York: Praeger.

Chomsky, Noam. 1993. A minimalist program for linguistic theory. In *The view from Building 20: essays in linguistics in honor of Sylvain Bromberger*, Ken Hale en Samuel J. Keyser, eds. Cambridge: MIT Press.

Chomsky, Noam. 1995. Categories and transformations. In *The Minimalist Program*, 219-394. Cambridge: MIT Press.

Chomsky, Noam. 2001a. Derivation by phase. In *Ken Hale: a life in language*, Michael Kenstowicz, ed. Cambridge: MIT Press.

Chomsky, Noam. 2001b. Beyond explanatory adequacy. *MIT Occasional Papers in Linguistics* 20.

Cinque, Guglielmo. 1999. *Adverbs and functional heads: a crosslinguistic perspective*. New York: Oxford University Press.

Cinque, Guglielmo, ed. 2002. *Functional structure in DP and IP*. New York: Oxford University Press.

Collins, Chris. 2002. Eliminating labels. In *Derivation and explanation in the minimalist program*, Samuel D. Epstein en T. Daniel Seely, eds. Malden: Blackwell Publishing.

Den Dikken, Marcel. 1992. Empty operator movement in Dutch imperatives. In *Language and Cognition 2*, Dicky Gilbers en Sietze Looyenga, eds. Groningen: Research Group for Linguistic Theory and Knowledge Representation.

Epstein, Samuel D. 1995. Un-principled syntax and the derivation of syntactic relations. Ms. Harvard Universiteit. Verschenen in *Working minimalism*, Samuel D. Epstein en Norbert Hornstein, eds. Cambridge: MIT Press.

Epstein, Samuel D. en Daniel Seely. 2000. *Derivations and transformations*. Ms., University of Michigan.

Ernst, Thomas. 2001. *The syntax of adjuncts*. Cambridge: Cambridge University Press.

Foolen, Ad. 1977. *De betekenis van partikels: een documentatie van de stand van het onderzoek met bijzondere aandacht voor maar*. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.

Gärtner, Hans-Martin en Markus Steinbach. 1994. Economy, verb second, and the SVO-SOV distinction. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 53, 1-59.

de Haan, Germen en Fred Weerman. 1986. Finiteness and verb fronting in Frisian. In *Verb second phenomena*, Hubert Haider en Martin Prinzhorn, eds. Dordrecht: Foris.

Haegeman, Liliane en Henk van Riemsdijk. 1986. Verb Projection Raising, scope, and the typology of rules affecting verbs. *Linguistic Inquiry* 17, 417-466.

van Haeringen, Coenraad B. 1939. Congruerende voegwoorden. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 58, 161-176.

Hale, Ken en Samuel J. Keyser. 1993. On argument structure and the lexical expression of syntactic relations. In *The view from Building 20: essays in linguistics in honor of Sylvain Bromberger*, Ken Hale en Samuel J. Keyser, eds. Cambridge: MIT Press.

Hale, Ken en Samuel J. Keyser. 2002. *Prolegomena to a theory of argument structure*. Cambridge: MIT Press.

Hoekstra, Eric. 1993. On the parametrisation of functional projections in CP. *NELS* 23, 191-204.

de Hoop, Helen. 1992. *Case configuration and noun phrase interpretation*. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.

Humboldt, Wilhelm von. 1830-1835. *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*. In: *Wilhelm von Humboldt, Schriften zur Sprachgeschichte*, red. Andreas Flitner en Klaus Giel, pp. 368-756. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft (1969).

Kaan, Edith. 1992. A minimalist approach to extraposition. Doctoraalscriptie Rijksuniversiteit Groningen.

Katz, Jerrold en Paul Postal. 1964. *An integrated theory of linguistic descriptions*. Cambridge: MIT Press.

Kayne, Richard S. 1984. *Connectedness and binary branching*. Dordrecht: Foris.

Kayne, Richard S. 1994. *The antisymmetry of syntax*. Cambridge: MIT Press.

Koeneman, Olaf. 2000. *The flexible nature of verb movement*. Proefschrift Universiteit Utrecht.

Koeneman, Olaf. 2002. The distribution of declarative verb second in Germanic. In *Studies in Comparative Germanic Syntax*, Jan-Wouter Zwart en Werner Abraham, eds. Amsterdam: John Benjamins.

Koopman, Hilda en Anna Szabolcsi. 2000. *Verbal complexes*. Cambridge: MIT Press.

Koster, Jan. 1975. Dutch as an SOV language. *Linguistic Analysis* 1, 111-136.

Koster, Jan. 1987. *Domains and dynasties: the radical autonomy of syntax*. Dordrecht: Foris.

Koster, Jan. 1994. Predicate incorporation and the word order of Dutch. In *Paths towards Universal Grammar: studies in honor of Richard Kayne*, Guglielmo Cinque et al., ed. Washington: Georgetown University Press.

Koster, Jan. 2000. Pied piping and the word orders of English and Dutch. *NELS* 30, 415-426.

Koster, Jan. 2002. Alles is Merge. *TABU* 32, 41-50.

Krivosonov, A. 1977. Deutsche Modalpartikeln im System der unflektierten Wortklassen. In *Aspekte der Modalpartikeln*, H. Weydt, ed. Tübingen: Niemeyer.

Langendoen, D. Terence. 2003. Merge. In *Formal approaches to function in grammar: in honor of Eloise Jelinek*, Andrew Carnie et al., ed. Amsterdam: John Benjamins.

Li, Charles N. en Sandra A. Thompson. 1975. The semantic function of word order: a case study in Mandarin. In *Word order and word order change*, Charles N. Li, ed. Austin: University of Texas Press.

Marvin, Tatjana. 2002. *Topics in the stress and syntax of words*. Proefschrift, MIT.

Müller, Gereon. 2002. Verb-second = vP first. Gepresenteerd op de 17e Comparative Germanic Syntax Workshop, Reykjavík, 9 augustus.

Müller, Gereon en Wolfgang Sternefeld. 1993. Improper movement and unambiguous binding. *Linguistic Inquiry* 24, 461-507.

Mulder, René en Rint Sybesma. 1992. Chinese is a VO language. *Natural Language and Linguistic Theory* 10, 439-476.

Muysken, Pieter. 1982. Parametrizing the notion 'head'. *Journal of Linguistic Research* 2, 57-75.

Neeleman, Ad. 1994. Scrambling as a D-structure phenomenon. In *Studies on scrambling: movement and non-movement approaches to free word-order phenomena*, Norbert Corver en Henk van Riemsdijk, eds. Berlijn: Mouton de Gruyter.

Neeleman, Ad en Hans van de Koot. 2002. The configurational matrix. *Linguistic Inquiry* 33, 529-574.

Neeleman, Ad en Fred Weerman. 1999. *Flexible syntax: a theory of case and arguments*. Dordrecht: Kluwer.

Nilsen, Øystein. 2003. *Eliminating positions: syntax and semantics of sentential modification*. Proefschrift Universiteit Utrecht.

Osumi, Midori. 1995. *Tinrin grammar*. Honolulu: The University of Hawai'i Press.

Rizzi, Luigi. 1997. The fine structure of the left periphery. In *Elements of grammar*, Liliane Haegeman, ed. Dordrecht: Kluwer.

Scaglione, Aldo. 1981. *The theory of German word order from the Renaissance to the present*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Scherpenisse, Wim. 1986. *The connection between base structure and linearization restrictions in German and Dutch*. Frankfurt: Peter Lang.

Schrijnemakers, Pia. 1999. To C or not to C, that is the question: over de syntactische structuur van subject-initiële zinnen. Doctoraalscriptie Universiteit Utrecht.

Schwartz, Bonnie en Sten Vikner. 1996. The verb always leaves IP in V2 clauses. In *Parameters and functional heads*, Adriana Belletti en Luigi Rizzi, eds. New York: Oxford University Press.

- Tomlin, Russell. 1986. *Basic word order: functional principles*. London: Croom Helm.
- Travis, Lisa. 1984. *Parameters and effects of word order variation*. Proefschrift MIT.
- Travis, Lisa. 1991. Parameters of phrase structure and V2 phenomena. In *Principles and parameters in comparative grammar*, R. Freidin, ed. Cambridge: MIT Press.
- Vanden Wyngaerd, Guido. 1989. Object shift as an A-movement rule. *MIT Working Papers in Linguistics* 11, 256-271.
- Wundt, Wilhelm. 1904. *Die Sprache II*. Leipzig: Wilhelm Engelmann.
- Zwart, Jan-Wouter. 1992. Matching. In *Language and Cognition 2*, Dicky Gilbers en Sietze Looyenga, eds. Groningen: Research Group for Linguistic Theory and Knowledge Representation.
- Zwart, Jan-Wouter. 1993a. *Dutch syntax: a minimalist approach*. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Zwart, Jan-Wouter. 1993b. Clues from dialect syntax: complementizer agreement. In *Dialektsyntax*, Werner Abraham en Josef Bayer, eds. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Zwart, Jan-Wouter. 2000. A head raising analysis of relative clauses in Dutch. In *The syntax of relative clauses*, Artemis Alexiadou et al., eds. Amsterdam: John Benjamins.
- Zwart, Jan-Wouter. 2001. Syntactic and phonological verb movement. *Syntax* 4, 34-62.
- Zwart, Jan-Wouter. 2002a. Issues relating to a derivational theory of binding. In *Derivation and explanation in the minimalist program*, Samuel D. Epstein en T. Daniel Seely, eds. Malden: Blackwell Publishing.
- Zwart, Jan-Wouter. 2002b. Local agreement. Lezing gehouden op het Trans Seminar on Syntax and Semantics, Utrecht, 23 oktober.
- Zwart, Jan-Wouter. 2003. What's in a name? Syntactic and asyntactic accentuation. Ongepubliceerd manuscript, Rijksuniversiteit Groningen.